

dvanaest hiljada govedih glava

mirča elijade

Čovek diže praznu čašu i, gestikulirajući, smišljeno dade znak krčmaru da mu doneše još vina. Potom iz džepa kaputa izvadi šarenou maramicu i odsutno obrisa čelo. Beše srednjih godina, debeljuškast, a ipak stasit; zgrčenog, bezizražajnog lica.

Krčmar mu pride hramajući.

— Kad nisu došli do sada, neće ni doći, reče i stavi fićok pred njega. Skoro će dvanaest...

Covek ga pogleda smešći se; prstima je uznenireno gužvao šarenou maramicu.

— Nema ih! ponovi krčmar naglašavajući svaku reč.

Kao da ga je tek sada čuo, čovek nervozno potraži sat, zabaci glavu i gledaše kazaljke izdaleka, dugo, mršteći se, naprežući se da ne trepće.

— Pet do dvanaest, izusti polako, kao da ne veruje svojim očima.

Sasvim neočekivano, oštrim gestom, otkači sat s debelog zlatnog lanca koji je visio o kaišu i pruži ga krčmaru saučesnički se osmehujući.

— Uzmi ga! Šta veliš? Šta misliš, koliko vredi?

Krčmar ga je dugo i neodlučno vagao obema rukama.

— Težak je, progovori napokon. Kao da nije zlatan. Pretežak da bi bio od zlata!...

— Carski je sat, kupio sam ga u Odesi. Bio je carev...

Kada onaj drugi, čudeći se nekoliko trenutaka, tresući zadivljeno glavom, htde da se vrati šanku, čovek ga, uhvativši mu ruku, zadrža.

— Ja sam Gore, reče. Uzmi čašu i dodi da pijemo. Janku Gore, čovek od poverenja i budućnosti: tako me zovu prijatelji...

Pretovoren kamion prode pored krčme, zatreši jedini prozor koji je još imao okno. Naslonivši bradu na ruku, Gore se smešio. S interesovanjem je pratilo pokrete krčmara. Video je kako bira čašu ispod šanka i dugo je ispira, pažljivo i neprestano je podižući u visinu očiju. Potom se uputi prema stolu, bez žurbe, hramajući. Kada je usredsreden, čutke, natocišo vino iz fićoka, Gore ga upita skoro šapatom:

— Poznaješ li Paunesku?

— Gospodina Pauneskua iz finansija, reče krčmar. Prinosio je punu čašu ustima, ali se naglo zaustavi, kao da se u poslednjem trenutku setio nečega.

— Iz Finansija, potvrdi Gore.

Ispivši brzo i naškap, krčmar rukom obrisa brkove.

— Stanovao je ovde, kraj nas, u broju 14, ali se odselio. Posle jednog bombardovanja, dodade ironično zatreptavši. Kažu da je dobio nalog od Ministarstva...

Ponovo zatrepta, ovoga puta sa razumevanjem. Ali Gore ga nije gledao. Pruzivši slučajno ruku na sto, dotaknu šarenou maramicu. Počeo je odsutno da briše čelo i obraze, skoro s gadenjem.

— Ništa mi nije govorio, prozbori iznenada. Rekao mi je, ako mu budem potreban, da ga ne tražim u Ministarstvu već ovde, u Ulici lepe. Ali, u broju 14 ne stanuje više niko. Pustio je...

— Odselio se posle bombardovanja, ponovi krčmar vraćajući se šanku. Koliko je sveta tada izginalo...

Dva šofera ušla su mrzovljivo i ne rekavši ni reč seli za sto pored prozora, jedinog koji je sačuvao okno. Gore ponovo pogleda na sat, držeći ga podpalje.

— Dvanaest i deset, uzdahnu.

— Izvukli smo se i danas. Pomogao nam bog, i majka božja, spasismo se... Brzo strpavši sat u džep kaputa, Gore je lupio šakom o sto i viknuo:

— Račun, majstore, žurimo!...

Naporno se digavši sa stolice, uze šešir i oklevajući pride šanku.

— Imam posla. U žurbi smo! To reče veoma glasno, kao da se svima obraća.

Odbroja nekoliko novčanica, čvrsto ih stežući, i pruži krčmaru ne sačekavši kusur.

— Čućeš ti još o meni. Čućeš za Jankua Gorea.

Na ulici ga je dočekala opojna toplosta majskog podneva. Mirisalo je na divlju ružu i ruševine. Natuknivši šešir na glavu, krenu lakin korakom.

— Kakav prevarant! Zazvijaša kroz zube prolazeći pored kuće broj 14. »Od najskromnijih je u mahali, od naboja, napukla na više mesta«, pomisli Gore.

— Prevarant! Mene obmanjuje, a sebi obezbeđuje evakuaciju. Poltron i prevarant, pojeo mi tri miliona i pobegao; sakrio se u sklonište. Ostavlja me ovde samog kad bombarduju...

Naglo ubrza korak, ali, stigavši na kraj ulice, naglo se zaustavi, opsova nekoliko puta i ponovo se vrati skoro trčeći. Pred brojem 14 skide šešir i celom šakom pritisnu zvono. Dugo ostade tako — sa šeširom u jednoj ruci, drugu naslonivši na zvono, čiji zvuk kao da je dopirao iz velike daljine, vracajući mu se, samotan i groznan, iz puste kuće. Osećao je da mu se debele gršake znoja slijavaju na obrve, ali se nije usudio da skinje ruku sa zvona i obriše ih. Bio je ljut. Tada se začula sirena, nestvarna, a bučna. Oseti slabost u nogama i beznadno podiže pogled. Po nebu ispranoplane boje, kao dvomeći se, kližilo je nekoliko belih oblaka.

— Ludi su! Prošlo je dvanaest, šta im je? budio se razmišljajući. Drhteći, potraži maramicu i nesvesno prede preko lica. Pričini mu se da čuje glasove u susednim kućama, škripu zalupljenih vrata i oštari krik mlade žene.

— Jonike! Više neka žena. Gde si, Jonike?

Krišom se obazrevši na sve strane, Gore odlučno spusti bradu prema grudima i dade se u beg uz ulicu. Sirena se oglasi poslednjim, dugim i zastajućim jecajem — i zamre.

— Šest hiljada govedih glava najboljeg kvaliteta. Imam i dozvolu za izvoz. Samo da odobri Ministarstvo finansija... U istom trenutku primetio je na ogradi zapepljen, dobro poznati plakat — kažiprost obojen crno: **Na dvadeset metara je protivzračno sklonište**. Oseti kako mu krv navire u obrave i još brže pôtrča. Stigavši pred kapiju, otvori je i ču u blizini kratak zviždak milicionera.

Voden plakatom sa crno obojenim kažiprstom, uputi se prema podrumu — suterenu u dnu dvorišta. Na vratima je pisalo velikim slovima: **Sklonište za deset lica**. — Nije bilo vremena da se napuni, načišćući mesto, pomisli i otvori vrata. Dočeka ga sobica betonskog poda i zamalterisanih prozora; prijava sijalica na tavanici; kotao s vodom i nekoliko džakova peska pored zidova. Nasred sobe su bile dve drvene klupe. Jedan starac i dve žene gledali su ga dok je nezainteresovan ulazio.

— Dobro jutro! reče Gore teško dišući, naprežući se da se osmehne. Strašno sam trčao, doda i obrisa obraze maramicom. Već sam mislio da danas neće doći. Kad nisu do dvanaest, mislio sam da neće više ni dolaziti...

— Kažem vam da to nije prava uzbuna, reče starac neočekivano dubokim glasom. Čuo sam ju-tros na radiju: održavaju se vazdušne vežbe. Javili su i sinoć. To je vežba!

Govoreći, razdraženo je gledao. Bio je otmen starac, još lepe figure; imao je gustu sedu kosu, skoro belu; oči su mu neprekidno treptale i činilo se kao da plivaju u suzama. Jedna od žena okrete glavu i nervozno ga pogleda. Starost joj se nije mogla odrediti, ali mlađa nije bila. Imala je široko lice, poprskano mrljama, velika usta, skoro bezbljčna, zube požutele i nepravilne. Bacivši dug podsmešljiv pogled, naglo se okrenula svojoj setki.

— Gospoja, ja neću više ostati! Ne svida mi se ovde, u podrumu. Od jutros mi igra levo oko. Loš je to znak...

— Jelisaveta! pokuša da je prekine druga.

— ... Ja kažem da se vratimo u kuću, gospoja! govorila je sve brže. Bolje je kod nas u kući. Kažem da...

— Jelisaveta! podiže glas druga, nemoj da me nerviraš jer će krv da mi udari u glavu i opet će mi biti loše!...

»Gospoja« je imala pedesetak godina; veliki nos i hladne, kao izbledele oči. Bila je skromno, ali ipak koketno obučena; stalno je nameštala prljavoružićasti šal oko vrata. Gore je odmah svatio da je dobranje i, pozdravljajući je više puta glavom, zatražio dozvolu da sedne na klapu pokraj staroga. Ali, nijedna mu nije odgovorila na pozdrav.

— Ja sam iz Piteštija, poče zburjeno, došao sam ovamo poslom. Dvanaest hiljada govedih glava najbolje kvalitete. Imamo i dozvolu za izvoz, imamo sve što treba... Jedan je Gore, Janku Gore, dodade spustivši glas, posmatrajući sve odreda lukavim osmehom koji mu ozari lice.

— Ali, niko ga nije slušao. Gledali su ga ravnodušno, kao da nije bio tu, pored njih. Jelisaveta se, mrmljujući neku molitvu, stalno krstila.

— Ponela si soli? nervozno je upita gazdarica. Ne prekidajući molitvu, Jelisaveta klimnu glavom.

— Nemoj više da se moliš, slutis zlo! Gore je upravo htio da se prkrsti, ali se predomisli.

— Možda ćemo imati sreće pa će otići prema Piteštiju, reče.

Možda su prošli ovuda samo da nas uplaše. Njih zanima Piteštija. Bušotine, petrolej...

Niko mu ne odgovori. Činilo se da se starac ponovo ljući.

— Slušao sam svojim ušima jutros na radiju da će se održati vežbe protivzračne odbrane. Rekavši to, naglo ustade s klupe i pride vratima, osluškujuci, lako spušteni glave. Gore je kao slučajno izadio sat, odmeravao ga dugo na desnom dlani, a zatim prebacio na levu. Polako, kao da se šulja, vratio se na sredinu sobe.

— To je carski sat, pokazivao mu je Gore. Kupio sam ga nekim povodom u Odesi. Bio je car... Samo ga uzmiti u ruku: uplašiće se!...

Htede da ga otkopča s debelog zlatnog lanca, ali se starac, kao da ga nije čuo, obrati gospodi.

— Imate li vesti od Pauneskua, poštovana madam Popović? upita sarkastično se osmehujući.

— Šta se tebe tiče? Ljutito se umeša Jelisaveta. Bolje da platиш kiriju!...

— Jelisaveta, molim te, ne mešaj se, prekide je gazdarica i uputi kratak pogled starcu, slegnuvši ramenima, bez reči. Trudeći se da sakrije uzbude-

nje, Gore nastavi da odmerava sat, pretvarajući se da ne sluša.

— Skrenuo sam pažnju da je on ozbiljan čovek, reče starac. Imam ja svoje veze. Obavestio sam se, da ne biste mislili...

Gore oseti da ga obuzima bes. Da je Paunesku pošten, da je čovek od reči, izvadio bi mu odavno dozvolu iz Finansijsa, za koju je unapred dao tri miliona. I sada bi s robom bio na granici: šest hiljada govedih glava; čist dobitak: četrdeset miliona. Ne bi gubio vreme po Bokureštu, ne bi ga zateklo bombardovanje...

Ne mogavši više da se savladava, obrati se starcu:

— Poznajete li Pauneskua? Pauneskua iz Finansijsa?

Ovaj samo slegnu ramenima, smešeći se i ne gledajući ga.

— Sta ako ga ne bih poznavao! reče. Konačno, ja sam obavio svoju dužnost i na vreme sam vas upozorio...

— Poznajete li ga dobro? Kakav je čovek? tihu upita Gore.

Starac prode pored njega kao da nije čuo i sede na klupu.

— Ludi su! reče u sebi Gore. Okrete glavu, pljunu i obrisa usta maramicom.

— Gospoja, ja se neću više zadržavati! viknu Jelisaveti, kao oparena skočivši. Opet je počelo oko da mi igra!

— Luda si! tihu izusti madam Popović uhvativši je za ruku. Gore se prekrsti i okreće glavu otpunjenu.

— Ako je vežba, zašto si došao?! obrati se Jelisaveta starcu oštrom, povušenim, skoro vrštećim glasom. Zašto stojiš? Došao si samo da nam pakostiš...

Istog trenutka Gore ču znak prestanka uzbune i ustade s klupe.

— Spasili smo se!

— Živim i ja u kući i po zakonu imam pravo na ovo sklonište, dostojanstveno odgovori starac.

— Hvala bogu da smo se spasili! reče Gore i prekrsti se. Onda se obrati starcu:

— Bill ste u pravu. Nije bilo bombardovanje. Nije se čuo nijedan top. I koliko je trajalo? ... Izvadi brzo sat i pogleda ga iz daljine, mršteći se.

— ... Ni pet minuta!

— Izludećeš me tolikim molitvama! prošapta madam Popović drmajući za ruku Jelisavetu.

Smešeći se, Gore ih sve obuhvati jednim pogledom.

— Možda ti je bog uslišio molitve pa zato nije bilo bombardovanja, uzviknu veselo.

Pred samim vratima zadrža se neodlučno nekoliko trenutaka, gledajući ih redom. Starac je netremice buljio u tavan.

— Još ste tu, upita, nije vam bilo dosta?

Niko mu nije odgovorio i on naglo otvorio vrata.

— Majku vam blesavu, procedi s praga kroz zube.

Tek na ulici shvati da ga je sunčeva svetlost zaslepi i da hoda bez cilja, ne gledajući gde gazi. Prevarant Paunesku! Osećao je da je zbog njega izgubio radost. Šest hiljada govedih glava, sećao se neprekidno, beznadeno. »Čist dobitak četrdeset miliona. Začorio me. Ismejao. Prešao je Janku Gore!« ... Ubrza korak, ali to mu ne stiša bes. Hodao je sa šeširom u ruci, brišući odsutno obraz.

Najednom, kao da se probudi pred kućom broj 14. Zaustavi se za trenutak, pa pljunu preko plota, daleko u dvorište:

— Lopovi!

Natukavši šešir na glavu, uputi se krčmi. Sa zadovoljstvom se osetio svežim. Seo je na istu stolicu na kojoj je sedeo i pola časa ranije. Kad ga je prepoznao, krčmar se osmehnu:

— Serviramo i ručak.

— Donesi vina i dve čaše, poruči Gore. Čekao je nestrljivo lupkajući prstima o sto. Kada su obojica natocili, Gore upita:

— Hajde, kaži, majstore, kakav je čovek Paunesku? Šta znaš o njemu?

Krčmar je s naporom iskapio čašu, cokćući jezikom više puta.

— Odselio se posle bombardovanja.

— Dobro, to znam, prekide ga Gore. To si mi već rekao. Pitao sam te da li ga dobro poznaješ.

Čuo sam da je pomalo prevarant. Varao je ljudi... Krčmar je stavio čašu na tacnu i klimnuo glavom.

— Nisam čuo. Nije baš prečesto dolazio kod nas...

— Kažem ti... prekjde ga nanovo Gore. I opet misao: šest hiljada govedih glava. Bio bih sada na granici...

— I kažem ti još nešto, nastavi žesteći se. Reći će ti još da se niko ne može igrati sa Jankuom Goreom. Upamt. To je velika lova. Dvanaest hiljada govedih glava. Imamo dozvolu, imamo sve što nam treba. Ja ne dozvoljavam da me neko vara kao ludu madam Popović...

Krčmar se strese i začudeno podiže pogled.

— Odakle znate da madam Popović? Ko vam je rekao?

— To je moja stvar ko mi je rekao, zagonetno se osmehnu Gore.

Ja nisam budala kao ona...

— Jadna madam Popović, neka joj bog oprosti! šapao je krčmar krsteći se širokim zamahom. Gore ga je oštro i uznenireno pogledao.

— Šta je tebi? viknu, zašto se krstiš?

— Eto, prošlo je četrdeset dana otkada je poginula u bombardovanju a niko joj nije dao pomen, izusti krčmar slomljениm glasom.

Gore se cibru nazad i pogleda ga, ispod veda, namrgoden.

— Onda nije ona, reče odlučno. Ja ti govorim o jednoj madam Popović, gospođi dobro obezbeđenoj, pedeset godina, duga nosa. Stanuje tu, nešto iznad onog prevaranta Pauneskua. Ima služavku, ludu Jelisavetu.

— Jadna Jelisaveta! osmehnu se tužno krčmar. Poznajem je otkad je došla iz Konstance, ima možda dvanaest, trinaest godina. Otkad je madam Popović ostala raspuštenica. Poznavao sam sve njih. Dok su imali baštu, dolazili su ovde svake večeri.

— Hej, pa šta je s njom? nervozno ga prekide Gore.

— Poginula je i ona u bombardovanju. Tada, 4. aprila, znate... kada se mislilo da je vežba, jer su javili i na radiju...

— Beži, čoveče, nije ona poginula! upade mu u reč Gore. Kažem ti.

Video sam ih dok su razgovarali, ja, svojim očima...

Smešeći se nepoverljivo, krčmar klimnu glavom.

— Onda nisu bile one, bog neka im oprosti. Bomba je pala baš na sklonište u dnu dvorišta. Kuća se srušila, sploštila se na zemlju pod udarom vazduha, a bomba je tresnula na sklonište. Ništa nije ostalo... Koliko je svela izginulo tada, uplašeno izusti spuštajući glas.

Gore ga je slušao poluočvorenih usta, mršteći se. Izvadio je maramicu iz džepa i ljutito počeđa da briše lice.

— Slušaj, majstore, poče ozbiljno. Ti me ismjejavaš. Misliš, ako sam malopre popio dve litre vina na prazan stomak, izgubio sam pamet. Ali, ti me ne poznaćeš. Ja, ako je vino dobro, pijem i kofu. Dodi u Pitešti da ti ljudi kažu ko je Janku Gore. Ja sam čovek koji treba mille, majstore! Žao mi je što sam se petljao s tim prevarantom Pauneskuom. Bio sam ispravan, imao sam sve što mi treba...

Krčmar ga je uplašeno slušao, pokušavajući da se osmehne.

— Možda ste je pobrkali s nekim, započe kao da se izvinjava.

— Kažem ti da sam ih malopre slušao, madam Popović i Jelisavetu; svadale su se sa stanarem...

— Sa gospodnjom sudnjom? prekide ga skoro očajno krčmar. Sa gospodnjom Protopeskuom? I to ste već saznali?

— Bile su u skloništu i razumeo sam o čemu se radi. Nije joj platilo kiriju!

Krčmar je zurio u njega.

— Ali šta ste tražili u skloništu? upita, prekasno da bi promenio tok razgovora.

— Nije da sam se uplašio, ali kad sam malopre čuo alarm, ušao sam i ja, kao i drugi ljudi, u sklonište. Takvo je naredenje...

— Danas nije bilo nikakvog alarma, prošaputa krčmar i spusti pogled kao krivac.

Gore je lupkao prstima po stolu; pokušavao je da se obuzda.

— Šta imate danas za jelo? iznenada upita.

— Kupus s mesom.

— Donesi duplu porciju...

Krčmar zade za šanak i nestade u kuhinji. Gore se seti kako se uplašeno krstio i nasmeja se.

— Majku vam blesavu, procedi kroz zube.

Upravo tada uđe grupe radnika i videše ga kako se sam smeje.

Seli su kraj onog prozora, jedinog koji je imao okno i tihu razgovarali.

Krčmar se vrti s velikom činjom koja se pušila i polovinom vekne na tacni.

— Izvukli smo se i danas, gospodine Kostika! reče jedan od radnika. Turu šljivovice...

— Bila je to samo vežba, reče Gore okrećući glavu. Nije trajalo ni pet minuta. Kažu da su javili na radiju. Da sam to znao, ne bih ni išao u sklonište...

Krčmar se vratil šanku i pažljivo napuni čašice rakijom.

— On reče da je bio alarm, progovori iznenada okuraživši se.

— Vežba! nerazgovetno povika Gore punih ustiju.

— Vežbe nije bilo, rekoše dva-tri radnika uglaš. Održana je prošle nedelje. Danas nije bilo ništa...

— Kaže da je video i čuo madam Popović i Jelisavetu, iz velike kuće s ogradi od kovanog gvožđa, nastavi krčmar. I gospodina sudiju Protopesku, stanaru madam Popović. Tamo gde je pala bomba na sklonište...

Ljudi uperiše poglede prema Goreu. On je jedno brzo, s mukom uzdržavajući bes.

— Radio sam tamo čitavu nedelju, na čišćenju ulica, reče s gađenjem jedan radnik. Ništa nije preostalo, osim gvozdene ograde...

— Pobrkao je s nekim, dodade drugi.

Gore okreće stolicu da bi mogao da ih bolje vidi. Obrisa usne i obraz salvetom, i onda ga ljutito bací na sto.

— Ko se kladi sa mnom u balon rakije?! dobaci žutro ustajući.

— Kakva je to opklada? zapita neko.

— Da vam pokažem sklonište, i madam Popović i Jelisavetu. Uči će u kuću i objasniti im da sam se opkladio, i zamolio ih da dodu na vrata, ili prozor, i da nešto kažu.

Nekolicina se nasmeja.

— Predaleko je, reče jedan radnik.

— Vidite da nemate smelosti? povika pobednosnog Gore.

— Ja ču prihvati opkladu, reče jedan mladić ustajući i hitro ispijajući čašicu rakije. Radio sam kod kuće broj 74, koja ima gvozdenu ogradu...

Gore ga sačeka nasred prostorije, smešeći se, i stisne mu ruku obema šakama, da bi svih videli da je pala opkladu. Vrativši se stoli, uze šešir i uputi se izlazu. Nekoliko radnika se bučno diže od stola i podošće za njim.

— Da staviš kafu, odmah se vraćamo, povika Gore, s praga, krčmaru.

Toplopli napoljni činila mu se neobičnom. Mada je bila tek polovina maja, izgledao je da se trotoar žari kao u letu. Koračajući žurno, namrgoden, prošao je ispred Pauneskuove kuće, ne podigavši ni pogled da je vidi. Ljudi su ga ubrzano sustigli, ali idevski da ne progovara ni reči, pustiše ga da sam ide napred. Razgovarali su smejući se prigušeno. Posle otprilike pet minuta, mladić potrča nekoliko koraka i uhvati ga za ruku.

— Stigli smo! reče. Gore se zaustavi i baci brz pogled preko ramena prema kući. Gvozdenu ogradu u obliku mača držalo je široko betonsko postolje. Od kuće su preostale samo ulazne kamenne stepenice: nekoliko stepenika gubilo se u bezobličnoj masi cigala, greda i malter.

— Nije ova, odreće Gore glavom i naumi da krene dalje.

— Tu je broj 74, probzori mladić. Kuća s gvozdenom...

— Ne tiče me se, prekide ga Gore mračno. Opkladio sam se da će ti pokazati madam Popović. Dodite za mnom. Nema još mnogo...

Krete, ali posle nekoliko koraka pogleda izgubljenog naokolo. Vazduh je mirisao na dim i malter. Trotoar je bio provaljen na više mesta, ponegde ga nije ni bilo. Na celoj strani, nekoliko desetina metara prema broju 14, nijedna kuća nije bila na temeljima. Tu i tamo, video se poneki zid naslonjeni na

grede ili poneko unutrašnje razorenost stepenište, sablasno, lebdeći iznad ruševina. Izneviran, Gore je pogledao na drugu stranu ulice. Tamo je bilo ne-načetih kuća, ali je tek poneka imala okna. Prozori su napolila bili zakovani daskama.

— Beše tefih bombi, reče neko. Gore je brzo krenuo napred. Grupa ga je raspoloženo sledila. Nekoliko minuta kasnije, mlađi ga opet uhvati za ruku.

— Gotovo je s Ulicom lepe. Ovo je Ulica bašt. Na kraju, tramvajska stanica...

— Šta me se tiče, procedi besno kroz zube. I napravi još nekoliko koraka. Zatim se zaučasti, pobedonosno, u pravcu plakata s kažiprostom obojenim u crno, koji je pokazivao pravac iz kojeg su dolazili. Velikim slovima je pisalo: *Protičvaz-*

dušno sklonište na sto metara. Neko je doda he-mijskom olovkom: *Ulica lepe broj 74.*

— Tamo je gde sam vas zaustavio, reče mlađi čim je preko Goreovog ramena pročitao plakat.

Gore je okrenuo glavu i još jednom pogledom obuhvatio pustu ulicu kojom je došao: iste ruševine, iste gomile cigli i malteria, iz koje je štrčala poneka usamljena savijena žica. Sve je to zbog prevaranta Pauneskua. Bio bih sada na granici, sa dvanaest hiljada govedih glava...

— Majku vam blesavu, reče.

I htete da prede ulicu. Ali ljudi su, smejući se, vikali za njim:

— Ej, gospodine, balon! ... To je bio dogovor?! Hodao je nekoliko trenutaka osvrćući se. Ali mlađi je stavio šake na usta i vikao iz svega glasa:

— Da li ste platili krčmaru? Ili hoćete i njemu da zabušte?

Naglo se zaustavi, užarenih obraza, i odlučno vrati prema njima.

— Vi ne znate ko je Gore, reče vadeći novčanik. Niste čuli za Jankua Gora, čovek od poverenja i budućnosti... Ali hoće! Čućete za Jankua Gora!

Poče da odbrojava novčanice, naprežući se da se osmehne. Istog trenutka jedno dete prede ulicu. Mlada žena ga spazi izdaleka i povika:

— Jonike! Gde si mi bio, Jonike? Tražim te već čitav sat, vraže!

S rumunskog preveo: Petru Krdi

mrkonjić kao sonetist

zoran kravar

Eksperimenti sa sposobnošću metara da upozore na pojedine tradicije ili na tradiciju naprosto, u našoj su novoj lirici i prije pojave Mrkonjićevih *Zvonjelica* davali rezultate koji se s razlogom cijene. Vrijedi se, na primjer, podsjetiti na ciklus Antuna Šoljana *Gartlic za čas kratiti* (1965), u kojem se stihom vezanim u katrene i metaforikom preuzetom iz predklasičističke ljubavne lirike, napose opširnim realizacijama metafore "gartlic" (= *florilegium* zbirka, djelo), maskiraju razmišljavanja o smislu pjesničke egzistencije, o temi, dakle, o kakvoj se najčešće i razmišlja baš nad stranicama starinskih kanonijera. Primjeri poentirane upotrebe metričkih citata vrlo su česti i u lirici Ivana Slamniga, koja je protkana i intertekstualnim evokacijama druge vrste. Novost, što je Mrkonjić donosi na scenu našega metričkog intertekstualizma sastoji se uglavnom u agresivnosti prema preuzetim oblicima, točnije, prema tipovima pjesničkoga samorazumijevanja, prema poetičkim opredjeljenjima i čitatelskim dispozicijama s kojima su ti oblici harmonizirali na mjestima svojih prvobitnih pojava. U Šoljanovu *Gartlicu* ili u Slamnigovim intertekstovima nepovjerenje prema izvoru metričkoga citata rijetko prelazi granicu odmjerene ironije. K tome, obojica pjesnika posudene metre rado koriste i kao sredstva samoraziniranja, kao ironički neadekvatni maski vlastite lirske subjektivnosti. Slamnig, na primjer, u ovim stihovima, koji kopiraju metar germanске pučke i šaljive lirike — tradicije niska podrijetla i stoga vrlo otporne prema bilo kakvoj poruzi — ironizira više sebe nego preuzeti metar i njegov kontekst:

*Mislim pa imam jedno ja
što nije ni jedan niti dva.*

Mrkonjić je, međutim, "sebe" počeo isključivati još u doba kad se nadahnjavao idejom fenomenološke redukcije, a u *Opscenaciji* je "sebe" zamjenio subjektivnošću drugih. Stoga on iza svega teksta i ne postoji u formi osobnosti koja bi se cirkitalim materijalom mogla poigrati kao ironičkim označiteljem vlastitoga glasa. Cijenu svoga alteriteta mora u njega platiti sam materijal. Kako materijal ima najčešće proporcije soneta, oblika podjednako dobro prihvaćena u medusobno različitim, pa i oprečnim razdobljima novovjekovne evropske lirike, meta je Mrkonjićeve agresivnosti tradicija u vrlo širokom smislu riječi.

Pravila Mrkonjićevih agresivnih igara sa sonetom i s tradicijom koju sonet zastupa obično se sastoje u tome da se oblik ispunji i karikira neadekvatnim jezičnim materijalom. I oblik i njegov neadekvat-

vatni sadržaj fungiraju pri tom kao intertekstualne evokacije, kao metonomije tuđih govora, zapravo, širih, nadindividualnih kodova i sociolekata: sonet kao reprezentant "estetičkoga stila", a njegov kontrapunkt kao evokacija različitih, većim dijelom nenjizvenih idioma, među kojima vidnu ulogu ima "praktično-stručni stil" političke diskusije. U kućanstvu svojih soneta, Mrkonjić, dakle, ne bi više bio ni remboovski "drugi", nego neki prividno neutralni "treći", koji se, međutim, ničemu ne veseli koliko *duobus litigantibus*, konkretno prijeporu soneta i njegova govornoga punjenja.

Kako u Mrkonjićevim sonetima koegzistiraju tradicija i agresivnost prema njoj, koji njihov sloj odgovara (reproduciranoj) Monna Lisi, a koji brkovima? Mislim da se na to pitanje ne da jednoznačno odgovoriti. Pojedine skupine soneta rješavaju problem na različite načine. U ovom sonetu iz zbirke *Zvonjelice*, koji započinje stihovima:

*Čejad o' cekina, čejad o' portuna,
čunka o' krakuna, čakija za škina,*

reprodukacija i karikatura dijele među sobom formu i leksik. Tekst svojom formom, trohejskim dvanaestercem i rasporedom rima, pasivno ostvaruje ideju soneta, dok je svojim dijalektalnim i naglašeno grubim leksikom karikira. U nekim se sonetima, osim leksičke, karikalaturalno izobličuje i forma⁶, kao u ovima, u kojima se stih nenormalno krati na samo jedan takт:

*nit sav
taj fuš
kad prav
je kuš
ili slog:
Sklad
žnje
gled-*
ne.

U Mrkonjićevim se sonetima, vidimo, antitradičionalni sadržaji pojavljuju u različitim kvantitetima, zapremajući u nekim slučajevima sam jezični kapacitet pjesme, a u nekim opet kršeći i pravila njezine forme. K tome oni, međutim, podliježu i nekim kvalitativnim varijacijama: osim njihova opseg-a varira, naime, i njihova komunikativno-pragmatička tipika, a s njom i narav njihova polemičkoga odnosa prema ideji soneta.

Antitradičionalni se kontrapunkt u Mrkonjićevim sonetima ponajčešće pojavljuje kao *mimesis* tuđega govora, obično govora strana vezanom

stihu i lirsкоj formi. Tuđi govor oponaša Mrkonjić, pri tom, na različite načine i s različitom mjerom točnosti, premda u cijelini stereotipnije nego u svojim kolažima iz sedamdesetih godina. Vezani stih, naime, prirodno sužava mogućnosti upotrebe gotovih predložaka. On, osim u slučajima u kojima je i sam predložak versificiran, isključuje mogućnost doslovna citiranja, a ne dopušta ni reintegraciju ne-verbalnih znakova.

Kao izvore gotova govornoga materijala i so-neti preferiraju različite tipove političkoga i politiziranoga diskursa, idiome u kojima su se sedimentirali mentaliteti i ideološke opcije društvenih slojeva ili grupa. Citati iz takvih izvora donose se najčešće na preskok, prividno bez reda, ali ipak u duhu uvjerenja o načelnjoj srodnosti svih ideološki zainteresiranih upotrebe govora. Dobar je primjer takve umjereno aleatoričke montaže ovaj *melange* iz *Zvonjelice*, u kojem se geslima pučkoga životnog luka vstavlja domeće jedna aluzija na hrvatsku preporodnu romantičku (dio prvoga stiha Demeterove budnice *Prosto zrakom ptica leti*) i jedan izraz preuzet, sudeći po svemu, iz ideološkoga žargona "realnog socijalizma" ("monolit"):

*prosto zrakom
u tri oka
kapom-šakom
prije
na po stijega
stani-pani
prije snijega
dlan od lani
use nas
ako treba
ipodase
ispod žita
vrag te greba
monolita*

Naravno, iz takvih soneta, po čemu se oni mogu usporediti s Mrkonjićevim kolažima iz sedamdesetih godina, ni ideološki diskurs ne izlazi neoštećen. Samo, šeta koju on nanosi sonetu osjetno je veća od one koju od njega trpi. Ideološki je diskurs sam po sebi elastičan govorni rod, podložan redukcijama, sposoban za svakojake prilagodbe, pa se i njegovo podvrgnuće zakonima metra i eufonije doimlje više kao kušnja njegove vitalnosti nego kao pravo nasilje nad njim.

Osim kao *mimesis* tuđega govora, antitradičionalni kontrapunkt zna se u Mrkonjićevim sonetima